

"Hakiki isimler ise hakiki daireleri istiyor ve iktiza ediyorlar." cümlesini izah eder misiniz?

Bütün mahlukatın ve eşyanın aslı ve hakikati, Allah'ın isim ve sıfatlarından ibarettir. Bu isim ve sıfatlar mahlukatın arka planından çekilse her şey helak ve harap olur. Mesela **Rezzak** ismi faaliyetini durdursa, rızka muhtaç bütün canlılar ölür. **Muhyi** ismi tecelli etmese bütün hayatlar söner. **Müzeyyin** ismi cilvesini çekse, bütün mahlukat güzellikten mahrum kalır...

İşte her bir isim bir hakikatin müessisi ve menbaıdır, bu isimler çekilse onlara bağlı kâinattaki bütün hakikatler de çekilir.

Allah'ın isim ve sıfatları nihayetsizdir. Kâinat ve mahlukat bu nihayetsiz isimlere tam manası ile mikyas ve mahal olamazlar. Yani Allah'ın isim ve sıfatlarını kâinattaki tecellileri ile ölçüp biçemeyiz, sadece bir fikir edinebiliriz. Bu yüzden mahlukattaki bütün tecellilere damla, isim ve sıfatlara ise okyanus tabiri kullanılmıştır. Yani bütün mahlukattaki tecelliler Allah'ın sonsuz isimlerinin bir damlası, çok perdelerden geçmiş zayıf bir gölgesi mesabesinde dir.

Mesela, yeryüzündeki bütün anne ve babaların şefkati toplansa, Allah'ın sonsuz şefkati yanında bir damla, bir pırıltı gibi kalır. Aynı şekilde cennetteki bütün güzellikler toplansa, onun isim ve sıfatlarının bir cilvesi ve bir damlası kadar olamaz.

"Ve esmâ ve sıfâtın her birisinde binler merâtib-i ihsan ve cemâl ve binler tabakat-ı kemâl ve muhabbet var. Sen yalnız Rahmân ismine bak ki, Cennet bir cilvesi ve saadet-i ebediye bir lem'ası ve dünyadaki bütün rızık ve nimet bir katresidir."(1)

Hâl böyle olunca, eşyanın hakikati Allah'ın isimlerine dayanıyor. Bu da esmanın hem varlığına hem de ehemmiyet ve mahiyetine bir nebze de olsa işaret eder kanaatindeyiz.

Kâinat birbiri içinde, birbirlerini gösteren birer levhalar gibidir. Bir levhaya dikkat kesildiğimizde o levhada hükmeden ismin manasını okurken, onun gölgesinde kalan sair isimleri de okumamız gerekiyor. Zaten Allah'ın sıfatları bir varlıkta birlikte tecelli ederler, ama onda bir sıfat veya isim galip olur, diğerleri ise ona tabi olarak bir ahenk içinde tecelli ederler. O varlıkta tecelli eden galip sıfatın tesirine girip sair sıfatları görmez isek o zaman yanlış düşürebiliriz.

Mesela, **Kadir** ve **Halık** isimleri her şeyi anında yaratır ama **Alîm** ve **Hakîm** isimleri araya sebepleri ve tertipleri yerleştiriyor. Şayet eşya tertipsiz ve sebepsiz âni olarak birden vücut bulsa idi, aradaki hikmet ve ilim mânasını göremeyen insanlar o eşyayı tabiata veya tesadüfe verebilirdi. Zira eşyanın arkasında sanatkârını en güzel ve parlak gösteren levha ilim ve hikmettir. İlim ve hikmet ise en güzel olarak, eşyanın sebep ve tertibi üstünde görünür. Def'îlik ilim ve hikmetin manasına uygun düşmüyor. Halbuki eşyayı bütün isimlerin mânasına uygun düşünmek gerekir. Bir ismin tesiri ve mânası ile bakmak hataya sebebiyet verir.

Nasıl **Adl** ismi kâinatta her bir eşya üstünde kendi mâna ve hükmünü gösteriyor ise, **Şafi** ismi de kendi mâna ve hükmünü hastalıklar dairesinde gösteriyor ve bunların hepsi de hakiki bir vücuda ve varlığa sahiptirler. Eşyanın yerli yerinde yaratılması nasıl hakiki bir adalet dairesini gösteriyor ise, aynı şekilde canlılara rızık vermek de **Rezzak** isminin hakiki ve esaslı bir dairesinin işaretidir.

Vahdet-i vücud mesleğinde giden bir kısım evliya, Allah'ın varlığının aynası ve delili olan isim ve sıfatlarda fena bulup, o isim ve sıfatların tesiri altına girerek, sair isimlerin tecellilerini ve bu tecellilerin dairelerini inkâr etmek manasına gelen "**La mevcuda illa Hû**" yani "**Allah'tan başka varlık yok.**" demiş ve huzuru bu şekilde bulmuşlar.

Onların böyle bir yola tevessül etmelerinin sebebi, sadece ve sadece Allah'ı düşünüp oO'nun huzurunu kazanmaktır. Şayet diğer varlıkların vücutlarını kabul etseler, Allah'ın varlığına hasr-ı nazar etmeyi zorlaştıracak, bu da huzur-u İlahiyi bozacaktır. Bu sebeple Allah için ve huzuru bulmak için diğer varlıkları inkâr ediyorlar. Bu niyet ve bu nazar sebebi ile Ehl-i sünnet âlimleri bu hatalı bakışı mazur görmüşler.

Ehl-i sünnet "**Eşyanın hakikati sabittir.**" diyerek mahlukatın vücudunu kabul etmişler. Bu yüzden bu meslek halî ve vicdanî bir cezbe ve istiğrak halidir; ilmî ve hakiki bir sureti yoktur.

Mesela, "**Allah'tan başka varlık yoktur.**" denildiğinde imanın diğer şartları olan ahiret, melekler, kitap, kader gibi varlıkların da inkârı ortaya çıkar ki, bu çok tehlikeli bir durumdur. Zira iman bir külldür, tecezzi kabul etmez.

Ama **İbn-i Arabî** gibi zâtlar bu mânaları düşünmeden sadece Allah'ın varlığına hasr-ı nazar edip cezbeye gelerek "**Allah'tan başka mevcut yoktur.**" demişlerdir. Bu söz istiğrak hâlinin dışında söylense dalalet olur. Bunların durumu güneş ışığının içinde gözü kamaşan bir adamın sair zayıf ışıkları fark edememesi gibidir. İbn-i Arabî Hazretleri Allah'ın varlık güneşinden gözü kamaştığı için, sair zayıf varlıkları görememiştir. Bundan dolayı da "**Allah'tan başka mevcut yoktur.**" demiştir. Ama kendine geldiği zaman, yani cezbe hâli gittiği zaman sair varlıkları kabul etmiştir. Bu sebepten dolayı **Ehl-i Sünnet âlimleri İbn-i Arabî'yi mazur saymışlardır.**

1) bk. [Sözler, Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkif.](#)